

حکمت الهی به مثابه علم برتر

جایگاه حکمت و فلسفه در منظومه معرفت؛ با رویکرد قرآنی و روایی

تحریری از دین‌پس استاد گرانقدر؛ حسنعلی رحیقی

تنظیم و نگارش:
علی جعفری هُرستانی

عنوان: حکمت الهی به مثابه علم برتر: جایگاه حکمت و فلسفه در منظومه معرفت؛ با رویکردی قرآنی و روایی

تهران: بزرگراه شهید چمران، پل مدی، انتشارات، دانشگاه امام صادق علیه السلام

سرشناسه: رَحِیق، حَسَنعلی
عنوان و نام پدیدآور: حکمت الهی به منابه علم برتر: جایگاه حکمت و فلسفه در منظومه معرفت؛ با رویکردی قرآنی و روایی/ تحریری از دروس استاد گرانقدر، سید رَحِیق، تنظیم و نگارش: علی جعفری هُرسَتنی.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.

تمام حقوق محفوظ است، هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب ناشر قابل تکثیر یا تولید مجدد به هیچ شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و صدا و انتقال در فضای مجازی نمی‌باشد.

این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

فهرست مطالب

۹.....	سخن: مرکز رشد
۱۳.....	مقدمه استاد
۱۷.....	فصل اول. - یگانه فاعله در نسبت با سایر علوم
۱۷.....	مقدمه
۱۷.....	۱. معانی مصطلح واژه علم
۱۸.....	۱-۱. دسته اول: معانی ناظر به ماهیم و تک‌گزاره‌های معرفتی
۱۹.....	۱-۱-۱. معنای اول؛ علم به عنوان هر نوع صورت ذهنی
۱۹.....	۱-۱-۲. معنای دوم؛ علم به عنوان مطلق تصدیق
۲۰.....	۱-۱-۳. معنای سوم؛ علم به معنای تصدیق منطبق با واقع
۲۱.....	بدهات مفهوم علم و ادراک
۲۲.....	علم به معنای حضور
۲۳.....	تصدیق و گزاره
۲۴.....	۲-۱. دسته دوم: معانی ناظر به مجموعه مرتبط از گزاره‌ها
۲۵.....	۲-۱-۱. معنای چهارم؛ علم به معنای رشته علمی
۲۷.....	۲-۲-۱. معنای پنجم؛ تلقی پوزیتیویستی از علم
۲۹.....	۲-۲-۳. معنای ششم؛ تلقی پراگماتیستی از علم
۳۱.....	ارتباط علم و صدق گزاره‌ها
۳۱-۲-۴.....	۴-۲-۱. معنای هفتم؛ علم به معنای احکام و مسائل منسجم و صادق
۳۲.....	مشمول بر علوم حقیقی و اعتباری

۳۴.....	علوم حقیقی و اعتباری
۳۶.....	اعتبارات عرفی و اعتبارات شرعی
۳۶.....	قداست اعتبارات شرعی
۳۸.....	ملاک تقدس
۴۰.....	۵-۲. معنای هشتم؛ علم به معنای منحصر در علوم حقیقی
۴۰.....	۶-۲. معنای نهم؛ علم به معنای منحصر در علوم کلی
۴۱.....	علم کلی و جزئی
۴۲.....	۷-۲. معنای دهم؛ علم به معنای منحصر در علوم کلی حقیقی
۴۳.....	علم و حکمت
۴۳.....	حکمت نظری و عملی
۴۵.....	جایگاه فلسفه در حکمت نظری و در نسبت با سایر علوم
۴۷.....	حکمت الهی متدین‌ترین معرفت بشری
۴۸.....	جمع‌بندی
۵۱.....	فصل دوم. تعریف، موضوع و غایت فلسفه
۵۱.....	مقدمه
۵۱.....	۱. موضوع فلسفه
۵۷.....	۱-۱. شرافت و جهان‌شمولی فلسفه
۵۸.....	۲-۱. فلسفه و فطرت الهی
۵۹.....	۳-۱. حقیقت و واقعیت بیان دیگری از موضوع فلسفه
۶۳.....	۲. غایت فلسفه
۶۷.....	۱-۲. حکمت و سعادت انسان
۶۸.....	۲-۲. حکمت و دین
۷۰.....	۳-۲. حکمت و ایمان
۷۰.....	۳. فوائد یا غایات عرضی فلسفه
۷۱.....	جمع‌بندی

فصل سوم. فایده فلسفه و اهمیت آن در ارتباط با اعتقادات دینی	۷۳
مقدمه	۷۳
۱. معارف دینی، عقل منور و فلسفه اسلامی	۷۳
۲. جایگاه فلسفه در فهم حقایق و معارف دینی	۷۵
۳. نمونه‌هایی از تأثیر فلسفه در فهم معارف الهی	۷۶
۱-۳. عوالم هستی	۷۶
۲-۳. مبدأ و منشأ و مقصد و غایت خلقت	۷۹
۳. بی‌بیل الله، لقاء الله و وجه الله	۷۹
۳. ۱. انسان کامل و جایگاه حقیقی چهارده معصوم (علیهم السلام)	۸۰
۳-۵. تجلی نور	۸۱
۳-۶. بندیت در پیشگاه الهی قبل از نزول و بعد از صعود	۸۲
۳-۷. فاعلیت خداوند و خلقت اشیاء	۸۳
۳-۸. زمان و زمانیّت و ارم فیض	۸۴
۳-۹. دعوت به عقل ورزی و معرفت دینی	۸۷
۳-۱۰. ذات و صفات خداوند متعال	۸۸
۳-۱۱. فرشتگان و مدبرات امر الهی	۹۰
۳-۱۱-۱. وجود فرشتگان و تدبیر آنها چه سرویتی دارد؟	۹۰
جمع‌بندی	۹۲
منابع و مأخذ	۹۳

مقدمه استاد

ویرا، آگاهانه به هر علمی علی‌الاصول زمینه‌های خاص خود را می‌طلبد. علاوه بر داشتن استعداد ذاتی، نیاز جامعه و نیز احساس علاقه و تشنگی و داشتن حس کنجکاوی پیرامون مسائل آن علم در این خصوص اهمیت بسزایی دارد. در مورد علوم انسانی چه بسا لزوم برآموردن شده احساس نیاز درونی و شخصی نسبت به آن علم مورد نظر نیز سبب نسبت اهمیت تحصیل آن علم و موجب تشویق درونی فرد به فراگیری این علوم می‌گردد.

سخن پیرامون فلسفه و حکمت الهی نیز این قاعده مستثنی نیست. چنین نیست که هرکسی بتواند در این حوزه معرفتی آن‌چنان که باید و شاید ورود پیدا کند و به فهم درست مسائل آن، که تبیین کلی از حقایق هستی و نظامات موجود در آن است، نائل آید. البته در خصوص طالبان علم و مشتاقان دانش و دانایی شاید کمتر کسی را بتوان یافت که از این استعداد ذاتی و خدادادی نسبت به فهم مسائل فلسفی بهره‌ای نبرده باشد. بدیهی است استعداد افراد در این خصوص متفاوت می‌باشد، اما به هر تقدیر و با وجود اختلاف درجات استعدادها در ورود به این حوزه معرفتی، هر کس می‌تواند به سهم خود و به اندازه ظرفیت اندیشه و تعقل خویش، به فهم قابل توجهی از مسائل فلسفی نائل شود.

نیاز جامعه به ویژه در حوزه علوم انسانی به فلسفه نیز قابل توجه است و فلسفه با عنایت به تقدم حکمت نظری بر حکمت عملی و مبنا بودن تفکر هستی‌شناسانه برای علوم عملی انسانی از اهمیت بسزایی برخوردار بوده و این اهمیت برای عموم

اهل فکر و نظر قابل درك می باشد.

احساس کنجکاوی و حقیقت طلبی هم ذاتاً يك امر طبیعی و فطری بشری است و به ویژه این احساس در مورد تفسیر هستی و کنکاش پیرامون حقایق هستی و عوالم وجود، يك احساس برین انسانی و ناشی از فطرت ملکوتی و الهی انسان می باشد. از همین رو احساس علاقه و نیاز درونی و شخصی هر فرد نسبت به این علم نیز قابل درك استونی است.

بنابراین، مهم آن است که آدمی با بصیرت و بینش کافی و آگاهی لازم پیرامون این حوزه معرّسی به آن ورود پیدا کند و بتواند دورنمایی از فلسفه و حکمت الهی را به مثابه یک علم داشته باشد. داشتن بصیرت و آگاهی کلی و اجمالی هم یکی از پیش زمینه های ورود به هر علم از جمله فلسفه است.

در این خصوص باید حواصلاً از جایگاه آن علم، اهمیت آن، تعریف علم مورد نظر، موضوع و غایت آن و نیز فوایدی که بر آن علم مترتب می شود آگاهی یافت. ضمناً شایسته است یک نوع معرفت اجمالی با مسائل اصلی و مباحث کلی مطروحه در آن علم را هم تحصیل نمود. بنابراین برای آشنایی با فلسفه و حکمت الهی و در جهت ورود آگاهانه به این حوزه معرفتی ناب و عقلی محض، طرح این مباحث به عنوان پیش درآمد و مدخلی برای فلسفه و حکمت ضروری به نظر می رسد.

نوشتار کنونی در این راستا و در سه بخش تدوین گردیده است. بخش اول و دوم آن به طور کلی طی چند جلسه کلاسی ارائه گردیده و بخش سوم نیز بعضاً در ضمن درس آشنایی با فلسفه گوشزد شده است. مطالب آرایه شده علمی به تفصیل و مشروح و گاهی به طور اجمال و مختصر بوده و پس از پیاده شدن در صوت کلاس توسط دانشجویان و تهیه و تنظیم و نگارش علمی توسط جناب آقای جعفری، مطالبی نیز توسط اینجانب بدان افزوده شده است و در آخر در پی تدوین و تألیف متن نهایی به صورتی که ملاحظه می کنید ارائه می گردد.

بخش اول راجع به مباحثی کلی پیرامون اصطلاحات مختلف واژه علم و آنگاه جایگاه فلسفه در نسبت با سایر علوم و نیز فرقی بین اصطلاح علم و اصطلاح حکمت و مقدس بودن حکمت به ویژه حکمت الهی می باشد.

بخش دوم راجع به تعریف، موضوع، غایت ذاتی و غایات عرضی یا همان فواید حکمت الهی می باشد و در ضمن آن به رابطه فلسفه با فطرت توحیدی انسان و نیز رابطه علم و عمل، ارتباط حکمت با سعادت انسان، حکمت و دین و نیز حکمت و ایمان اشاره گردیده و در پایان بخش، فواید یا غایات عرضی فلسفه و حکمت الهی نیز مورد توجه قرار گرفته است.

در بخش سوم به اهمیت فلسفه در رویکرد دینی و در ارتباط با اعتقادات و معارف دینی پرداخته شده و با ذکر نمونه هایی از معارف قرآنی و روایی در ارتباط با عوالم هستی، مبدأ و منتهای خلقت به صورت پرسش های معرفتی، این اهمیت و ارزشمندی و معرفت دینی گوشزد شده است.

علاوه بر این سه بخش، می توان مباحث کلی دیگری را نیز به عنوان بخش های جداگانه و رویکردها برد اهتمام بر این مدخل اضافه کرد. در این راستا بحث از فلسفه یونانی و نسبت آن با فلسفه اسلامی و نیز سه مشرب مهم فلسفی در میان مسلمانان یعنی فلسفه مشاء، فلسفه اشراق و حکمت متعالیه، همچنین بررسی اجمالی موضوع عقل و حکمت در قرآن، سنت و نیز رابطه حکمت و عرفان، جزء پیش زمینه های ورود به فلسفه و حکمت الهی به عنوان پیش درآمد آن قابل توجه می باشد، که فعلاً در این اثر از آن ها صرف نظر شده است. امید است این اثر بتواند زمینه آشنایی و علاقه مندی دانشجویان، به خصوص دانشجویان علوم قرآن و حدیث را به مباحث فلسفه اسلامی فراهم آورد.

در پایان لازم می داند از آقای دکتر نصرت پناه که با حمایت های خویش زمینه تدوین این محتوا را فراهم نمودند و آقای علی جعفری هُرستان که با تحریر و نگارش متن را به عهده داشتند و همچنین دانشجویانی که با حضور در کلاس درس و پیاده سازی اولیه صوت جلسات، در این راستا قبول زحمت نمودند و همچنین مرکز رشد دانشگاه امام صادق (علیه السلام) و مسئولین محترم آموزشی و پژوهشی این دانشگاه که زمینه ارائه بحث و تدوین و انتشار آن را فراهم نمودند تشکر نمایم.